

Előjáróban

Az elődök szellemiségének újraértékelése minden történelmi korban feladat. Különösképpen a szocializmus viszonyai között, amikor a múlthoz – s főleg a közelmúlt-hoz – való viszonyulás közvetlen gyakorlati kérdés, hiszen a forradalmi, társadalmi fordulat parancsolóan meghatározza annak a tisztázását, mi a miénk és mi nem ebből az eszmeiségből, mit építünk be a szocialista tudatba az előttünk jártak gondolataiból, s mivel vesszük föl a harcot még így, az idők távlatából is. „Át kell vennünk a múltban létrehozott minden értéket valamennyi tevékenységi területen, beleértve a művészet, az irodalom, a filozófiai koncepciók területét is – domborította ki Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár elvtárs a társadalomtudományi káderek 1976 októberi tanácskozásán. – De mindent a bírálattal szellemében, vagyis ki kell mutatnunk az egyes ilyen művekben, még a legértékesebb alkotásokban is fellelhető hibás tételeket, hogy helyesen tájékoztassuk hazánk állampolgárait, különösen az ifjú nemzedéket. Ez a probléma kivételes fontosságú a politikai nevelés, az új ember nevelése szempontjából.”

A megtartva-eltető tagadásnak ez a folyamata hazánkban erőteljesen kibontakozik, átfogta és átfogja a román néppel együtt élő nemzetiségek – köztük a romániai magyarok – művelődésének felszabadulás előtti jelenségeit is. A bírálva-hasznosítás elvárása különös súlyjal jelentkezik a két világháború közötti művelődési élettellel szemben. Sajnálattal kell azonban megállapítanunk, hogy az értékesítő kritika nem egyforma mértékben fog-

ja át a jelzett korszak minden rétegét. A legélesebb megvilágításba nyilván a szépirodalom került, itt ugyanis az értékek újrakiadása nem ütközik különösebb akadályba. Eléggé homályban maradt azonban egy fontos terület: a filozófia, ezen belül a társadalombölcselet, s ennek alárendelve az általános szociológiai megalapozottságú szociográfia. Pedig a társadalomelméletnek a szociográfia irányába mutató folytatása igen tanulságos eredményekkel járt a két világháború közötti romániai magyar kultúrában. Igazolta azt, hogy a becsületes önmegismerő szándék nem ismer nemzetiségi határokat, a bukaresti Gusti-iskola és a vele rokon magyar nemzetiségismereti szociográfia a legnagyobb összhangban, az egymást megbecsülés légkörében munkálkodhatott egyazon célért, önmagunk és egymás jobb megértéséért-megismeréséért.

A szerző e könyv közreadásával azt kívánja szolgálni, hogy a román és magyar társadalomtudomány e termékeny kapcsolatának szemszögéből nézve felszínre kerüljön a felszabadulás előtti nemzetiségi énünk szociográfiai tükrözésében a nekünk szóló üzenet, s mindez fokozottabb mai önismeretre serkentsen.

E kötet egyenes folytatása a D. Gusti szociológiai monográfiáját magyar nyelven bemutató könyvnek s a benne közölt tanulmánynak (Dimitrie Gusti, *A szociológiai monográfia*, Kriterion, Bukarest 1976), ami egyben azt jelenti, hogy a szerző eltekinthet a Gusti-elmélet és -módszer jellemzésétől s a román-magyar szociológiai kapcsolatok ott tárgyalt más vonatkozásaitól.

A könyv címe és alcíme jelzi a vizsgálódás fő koordinátáit: a *szociológia* – a szó általános értelmében – a társadalommal foglalkozó tudományt jelenti, globális képet nyújt a társadalomról, s ilyen minőségében társadalomelméleti funkciót tölt be. Így a két világháború közötti hazai magyar szociológia jellemzése nyilván a társadalmat elemző elméleti munkák számbavételét jelenti. S ha műfajmegjelölésként a *kritikai tanulmány* kifejezést használtuk, akkor ez elsősorban azért van, mert ezen a síkon – az általános társadalomteória vonatkozásában – a kritikai élre nagymértékben szükség van, mivel a korszak fő bölcseleti exponensei (kevés kivétellel) a valláshoz közel álló, idealista megközelítésben mutatták be a társadalmat. A *szociográfia* – a konkrét valóságkutatás értelmében – a társadalmi jelenségek egyes területeinek feltárását-leírását jelenti, a *nemzetiségi* szociográfia pedig az itt élő ma-

gyarság élethelyzetének ábrázolását. Mivel az általános *szociológiai* alapvetéstől viszonylag önállósulva is művelni lehetett (s művelték is) a *nemzetiség-szociográfiát*, az alapján véve kritikai hang nem tevődhetett át egyértelműleg a konkrét-szociológiai (szociográfiai) elemzésekre. Ezen a sávon sokkal inkább a maradandó értékek felszínre hozatalát jelenti a kritikai viszonyulás.

A *szociológia* és *szociográfia* síkját egy sajátos megvilágítási szögből nézi a szerző: a Gusti-iskola munkálkodásának perspektívájából. Ebből egy összetett kép formálódik ki: e tanulmány nem lehet kizárólagosan eszmetörténeti jellegű – de az is, amennyiben a társadalomra vonatkozó általános nézeteket is számba veszi; nem lehet kimondottan csak az adott korszak konkrét szociológiai módszereinek és eredményeinek összegezése – bár az is, mert a társadalomelmélet kritikai mérlegelésével együtt a szociográfia által föltárt értékeket is bemutatja; nem egyszerűen a román-magyar társadalomtudományi kapcsolatok föltérképezése – de az is, mert a Guszti-iskolához történő viszonyítás állandó szempont.

A szerző szándéka az, hogy ezt a három-szemponúságot – az *eszmetörténeti*, a *társadalmi valóság konkrét tükrözésében föltároló értékeket gyümölcsöztető*, és a *román-magyar eszmeközi kapcsolatokat kiemelő* jelleget – egyaránt érvényesítse, még akkor is, ha ez nem kis nehézségeket támaszt, kitérőket, töréseket, az elágazások jelölését, esetleg ismétléseket követel. A szerző ezúttal mond köszönetet Imreh Istvánnak a könyv végleges formába öntésében adott értékes segítségéért.